
*Л.М.Шелюк,
кандидат педагогічних наук,
докторант НПУ імені М.П.Драгоманова*

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Головною серед проблем розвитку освіти є проблема модернізації її змісту, приведення його у відповідність з найновішими досягненнями сучасної науки, культури і соціальної практики. До пріоритетів освіти сьогодення належить вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей в ньому. Важливим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, вчитися впродовж життя.

Освіта ставить перед собою нове завдання – сформувати або розвинути в учнів, студентів, слухачів вміння вчитись, застосовувати набуті знання та компетенції в повсякденній практичній діяльності. Сьогодні домінують такі тенденції, як запровадження своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, вмінь, відношень, навичок, компетентностей; формування цілісного сприйняття світу; оновлення змісту традиційних дисциплін; запровадження нових нормативних і спеціальних курсів [1, 26]. І це повною мірою відповідає концепції і духу демократичних перетворень, оскільки передбачає свободу вибору форм навчання, самосвідомість, відповідальність за результати перед самим собою і майбутніми поколіннями.

У зв'язку зі зміною змістових компонентів освіти відбуваються і зміни технологій їх реалізації. На передній план виходять інформаційні технології, дистанційне навчання, які охоплюють мережі університетів та шкіл, систему підготовки кадрів та підвищення кваліфікації, застосовуються у сфері обміну педагогічною і науковою інформацією. В умовах глобалізаційних процесів, взаємопроникнення ринків праці та інтернаціоналізації національних економік освіта розглядається як ключ до майбутнього економічного процвітання, ефективний засіб боротьби з безробіттям, рушійна сила

науково-технічного прогресу та паспорт індивідуального успіху. Надзвичайно важливою проблемою у цьому контексті стає проблема забезпечення високої якості та відкритості освіти, рівного доступу до неї громадян як провідної демократичної вимоги до освітніх систем.

Сьогодні освіта повинна відповідати таким ключовим чинникам, як глобалізація, технологічна ситуація, яка постійно змінюється, революція в інформації і комунікації і, як наслідок, прискорення темпу соціальних змін. Зараз у світі відбувається інтенсивний процес зміни системних властивостей освітньої системи, підвищення її сприйнятливості до інновацій в науково-технологічній сфері. Цей процес пов'язаний з інформатизацією світової спільноти і, відповідно, освіти, він швидко розвивається як його невід'ємна частина. Знімаються просторово-часові бар'єри і обмеження, що певною мірою перешкоджають вільному «відкритому» освітньому процесу, формуються матеріальні, соціальні і психологічні передумови для утворення відкритого типу. Освіта стає «відкритою системою» [2], тобто – це складна соціальна система, здатна до швидкого реагування на мінливі соціально-економічні ситуації, індивідуальні та групові освітні потреби і запити. Вона базується на світоглядних і методологічних засадах відкритості та безперервності процесу пізнання.

При осмисленні ідеї відкритої освіти йдеться не про розробку іншого педагогічного змісту, а про використання іншого методологічного підходу до самої його розробки. Основу освітнього процесу у відкритій освіті становить цілеспрямована, контрольована, інтенсивна самостійна робота, з урахуванням можливості вчитися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання і можливість контакту з викладачем, а також контактів між собою. Метою відкритої освіти є підготовка особистості до повноцінної і ефективної участі у громадській та професійній діяльності в умовах інформаційного та телекомунікаційного суспільства [3].

Відкрита система передбачає використання спеціалізованих технологій і засобів навчання – застосування комп'ютерів, мережевих засобів, мультимедійних технологій, спеціального програмного забезпечення для підготовки навчальних курсів і навчання; тестовий контроль якості знань – використання тестових систем на базі інформаційних технологій; економічна ефективність – поліпшення

співвідношення досягнутого результату до витрат часу, грошей та інших ресурсів на його досягнення порівняно з традиційними формами навчання; гнучкість – можливість навчатися у зручний час, у зручному місці і в зручному темпі; модульність – можливість формування індивідуального навчального плану, що відповідає особистим потребам, з набору незалежних навчальних курсів; паралельність – можливість навчання при поєднанні з основною діяльністю; асинхронність – реалізація технології навчання за зручним для кожного розкладом; нова роль викладача – покладання на нього функції координації пізнавального процесу, коригування змісту дисципліни, консультації при складанні індивідуального навчального плану, керування навчальними проектами за допомогою інформаційних та телекомунікаційних технологій; нова роль навчання – підвищення вимог до самоорганізації, вмотивованості, формування навичок самостійної роботи та працьовитості; впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій в навчання; інтернаціональність – можливість експорту та імпорту освітніх послуг [3].

Відкритість системи освіти пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, з усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури [2].

Як зазначає С.Клепко: «відкритість освіти – це її здатність забезпечити відкритий простір для розвитку особистості, для освоєння нею відкритого світу, вільного від ідеологічних догм... Це розгорнутість освітньої системи до інтересів, потреб, повсякденного життя особистості і суспільства, до співпраці учня і вчителя, суспільства і навчальних закладів. Відкритість освіти – це її готовність до зустрічі, діалог з іншими освітніми системами і педагогічними культурами, до усвідомлення їх спільності, їх глибинних гуманістичних цінностей і неподільності сучасного глобального світу освіти – як зростаючої взаємозалежності його доль. І на цій основі – готовність до інтеграції у світову освітню спільноту» [4, 17].

Визначальним фактором розвитку та необхідною умовою успішного існування будь-якої країни на рівні з відкритістю визнається якість освіти. Сьогодні якість освіти є національним пріоритетом, важливим фактором і передумовою забезпечення національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права на освіту. Якість освіти

відстежується за допомогою моніторингу, який у галузі освіти розуміється як систематичні процедури збору даних щодо важливих аспектів освіти на національному, регіональному та місцевому рівнях з метою безперервного відстеження її стану та прогнозу розвитку [1].

Якісна освіта розглядається сьогодні як один з індикаторів високої якості життя, інструмент соціальної та культурної злагоди, економічного зростання та декларується як на міжнародному, так і на вітчизняному рівнях.

Будь-яка держава, що дбає про своє майбутнє, повинна розробляти *стратегію і тактику управління якістю освіти*. У цьому контексті зауважимо, що проблематика управління якістю освіти в Україні часто обмежується декларуванням, а європейські настанови з цього питання, на які начебто орієнтується і наша система освіти, цілком конкретні. Так, актуальний стандарт якості ISO 9004: 2009 містить рекомендації як щодо застосування самооцінки для формування організаційного профілю й елементів системи управління якістю, так і щодо застосування власних (індивідуальних) моделей самооцінки [5].

Основними положеннями стандарту, завдяки яким забезпечується якість освіти, є: наявність в організації логічно структурованого плану, методів досягнення цілей на тривалий період часу (стратегії); стратегія та політика, структурована за рівнями організації на вимірювані цілі; збирання індивідуальних знань персоналу і перетворення їх на корпоративні знання; створення спільних цінностей з партнерами і постачальниками; мінімізація впливу природних джерел на життєвий цикл виробництва продукту; правильний вибір індикаторів процесів (тобто факторів, що контролюються організацією і є критичними для сталого успіху, мають бути предметом вимірювання як ключові індикатори виконання); самооцінка (всебічний та систематичний аналіз ступеня зрілості) як організації в цілому, так і на рівні елементарних процесів для визначення пріоритетів планування вдосконалення та інновацій; безперервне вдосконалення має стати частиною культури організації; інновації - створення нового на всіх рівнях через зміни у продукті і в процесах, в організаційній структурі і системі управління якістю [6, 41–42].

Основні проблеми, що постають перед вітчизняною освітою на цьому шляху, пов'язані з відсутністю традиції публічності, нестачею управлінських кадрів з відповідними вміннями, поширеністю

переконання, що освіта – окрема галузь, опікувана державою і керована фахівцями, необхідністю формувати механізми освітньої політики, насамперед, спрямовані на демократизацію освітньої політики, зокрема децентралізацію системи освіти, підвищення самостійності навчальних закладів та ін.

Демократизація – ключовий важіль євроінтеграційного процесу, однак вона не може розгортатися стихійно, без відповідної просвітницької і виховної діяльності як у середній, так і у вищій школі. Демократії потрібно навчатись, а для цього вкрай необхідний рівний доступ всіх громадян до відкритої якісної освіти [7].

Надзвичайно важлива роль у вихованні демократичної культури особистості та забезпеченні якості освіти належить викладачеві. Проте забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах та рівнях має не тільки педагогічний чи науковий контекст, а й соціальний, політичний та управлінський аспекти. Сьогодні перед українським суспільством стоїть проблема дефіциту об'єктивних критеріїв, які повинні забезпечувати порівнюваність фахівців, закладів, послуг, програм тощо. Наявність таких критеріїв мали б створювати основу для конкуренції фахівців, закладів, послуг, програм і цим призводити до підвищення їх рівня.

Також сьогодні спостерігається брак методологічної бази для вчителів та викладачів: немає відповідного методичного апарату ні в підручниках, ні в іншій навчальній літературі. Адже в умовах безперервної освіти, «освіти протягом всього життя» самоконтроль і самооцінка своєї навчальної діяльності стає для людини найважливішою якістю. Отже, проблема вимагає вирішення – вигляді розробки відповідного науково-методичного апарату самооцінювання тими, хто навчається, а також науково-методичного апарату самооцінки педагогічних кадрів і керівників освітньої установи.

Наріжним каменем питання якості освіти є якість самих освітніх програм. У розробці змісту освіти на різних рівнях повинні брати участь не тільки вчені, викладачі, працівники освітніх установ, а й представники всіх сфер людської діяльності і суспільного життя. Адже, якщо освіта повинна бути для всіх, належати всьому суспільству, то, відповідно, її структуру і зміст має визначати все суспільство, а не тільки вчені і працівники освіти. Зміст освіти має постати певною суспільною угодою.

Спільними зусиллями, колегіально має бути визначений

інваріант загальної освіти, і в освіті, не знижуючи її рівня, може, нарешті, бути синтезована практико-орієнтована діяльність з академічною спрямованістю [7].

Існуюча сьогодні практика оцінки якості підготовки випускників української системи освіти має відомчий (галузевий) характер, визначається або винятково державними установами, або закладами освіти. Так, ні в постановці мети навчання, ні в оцінці ступеня їх досягнення не беруть участі ні суспільні організації, ні батьки, ні працедавці як споживачі «продукту», виробленого в системі освіти.

Рівний доступ та відкритість систем освіти, і, відповідно, її якість визначатиметься також можливістю формування незалежних, у тому числі громадських, організацій, що здійснюють оцінку якості освіти, їх статус і повноваження. Європейська практика оцінки якості освіти йде по шляху створення спеціалізованих акредитаційних агентств – громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію і методик оцінки якості.

Однією з оцінок відкритості та доступності якісної освіти є показники, наскільки сім'ям, де є діти з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечений вибір умов освоєння освітніх програм, що відповідають типу фізичних і інтелектуальних обмежень молодшої людини.

Громадянам і суспільству має бути надана така система освіти, яка може відкрити якнайкращі можливості для самостійного пошуку сфер яскравого самовираження [7].

Освіта є основою соціалізації та самодостатності громадянина, сім'ї, громади, нації та суспільно-значущим видом відповідальності держави. Таке тлумачення освіти зумовлює розробку умов прийому до навчальних закладів відповідно до принципу рівного та справедливого доступу до освіти.

Публічна влада в її інституційному розумінні, насамперед, держава, відповідальна за реалізацію суспільних запитів і очікувань, які повинні становити сутність її політики щодо забезпечення рівного та справедливого доступу до освіти. Проте в Україні в частині забезпечення рівного та справедливого доступу до якісної освіти застосовуються бюрократичні засоби корисливого маніпулювання рішеннями через механізм відповідних замовлень щодо використання суспільних ресурсів, насамперед, державних і комунальних. Зокрема, немовби виходячи з «суспільних потреб» і розмірів бюджетних призначень, визначених у законі про Державний

бюджет України, формується державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою за напрямками та спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Однак, потребують з'ясування питання, які стосуються об'єктивної обґрунтованості цих процесів. Безперечним тут є те, що повинні не протиставлятися, а зіставлятися потреби громадянина та суспільні потреби [8]. Суспільний інтерес у сфері освіти спрямований на те, щоб в аспекті прав і свобод людини освіта, яка для сучасного суспільства становить загально-соціальну цінність, була доступною, тому держава зобов'язана не допустити зловживання монопольним становищем і монопольною діяльністю на ринку освітніх послуг, насамперед, щодо вищої освіти.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти в аспекті її доступності є створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення. Реалізація зазначеного права чи принципу рівного доступу передбачає прозорість, наступність системи освіти всіх рівнів, гнучке врахування демографічних, соціальних, економічних змін. Принцип рівного доступу до якісної освіти буквально чи/та контекстно закріплено у нормах законодавства України.

У Конституції України вживається поняття «безоплатної» освіти. Проте, це поняття є популістським, адже здобуття освіти – це тільки умовно безоплатна послуга для її набувача. Надання послуги щодо здобуття освіти, безумовно, оплачується, насамперед, суспільством (державою – замовником фахівців певного напрямку), у тому числі і самим індивідуальним набувачем освітньої послуги. Конституційна норма у такому формулюванні має певний ілюзорний та дезорієнтуючий вплив на масову та індивідуальну свідомість. Можна стверджувати, що таке вживання поняття «безоплатна» освіта на підсвідомому рівні формує «невартісне» сприйняття та оцінку освіти й освітньої діяльності [8].

Отже, відповідну конституційну норму про доступність освіти необхідно викласти так, щоб кожна людина усвідомлювала, що якісна освіта доступна тоді і тільки тоді, коли відповідна послуга забезпечена необхідними ресурсами. Для уможливлення формування вільного і освіченого громадянина, готового до викликів демократичного суспільства, на рівні індивідуальної та масової свідомості має бути розуміння, що доступність освіти можлива тільки за

рахунок відповідного замовника, насамперед, суспільного чи приватного замовника освітньої послуги як виду економічної діяльності.

Щодо цього особливої уваги суспільства та держави заслуговує вища освіта. Адже вища школа виконує важливе соціальне замовлення суспільства: формує інтелектуальний потенціал України, забезпечує висококваліфікованими фахівцями галузі народного господарства, науки, культури.

Аналіз законодавства робить очевидним те, що відповідно до сучасної конституційної концепції необхідною умовою здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах державної та комунальної форм власності є *конкурс*. З викладеного логічно випливає, що конкурс певним чином зумовлює наявність місць і відповідної мережі навчальних закладів, а значить, зменшення конкурсу має тягнути зменшення кількості місць і мережі навчальних закладів [8].

Проте чи матимуть громадяни право «безоплатно» здобувати вищу освіту в навчальних закладах при відсутності конкурсу? Якщо слідувати букві Конституції України та Закону України «Про вищу освіту», тоді дійдемо висновку, що при відсутності конкурсу громадяни не матимуть можливості «безоплатно» здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах. На сучасному етапі розвитку суспільства конституційно закріплений принцип конкурсності здобуття вищої освіти, на погляд фахівців, суперечить принципу доступності, який тільки детермінує обов'язок держави щодо контролю та регулювання ринку відповідних послуг. Втім, цей принцип не зумовлює обов'язок держави формувати державне замовлення тільки на засадах конкурсності. Безумовна реалізація принципу доступності на засадах конкурсності завжди обмежує можливість певної частини абітурієнтів здобути вищу освіту у вищих навчальних закладах державної та комунальної форм власності, за кошти відповідних бюджетів.

Отже, першочерговим обов'язком держави є визначення умов для створення та функціонування достатнього ринку освітніх послуг. Регулятивний вплив держави на цей ринок має здійснюватися як через юридично закріплених відповідних суспільних відносин, так і через безпосередню присутність там відповідних суб'єктів державної та комунальної власності.

Освіта як соціально значуща послуга у державних і комунальних навчальних закладах надається ними лише як неприбутковими

організаціями на умовах собівартості, встановлення якої визначається відповідним законом. Водночас потребує доктринального розроблення та відповідного законодавчого закріплення питання про те, чи освітня діяльність (послуга) є лише неприбутковою діяльністю, чи є певним видом підприємницької діяльності [8]. Від вирішення цього завдання значною мірою залежить подальший розвиток ринку освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів [Електронний ресурс] / В.П.Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – №1. – С.5–17.
2. Ярошенко А.О. Розвиток освіти як «відкритої системи» в умовах інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / А.О.Ярошенко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – №3 (21). – Частина 1. – Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2007-3-1/13_Yaroshenko.pdf
3. Овчарук О.В. Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти / О.В.Овчарук // Інформаційні технології і засоби навчання: Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/content/06oovemp.html>
4. Клепко С.Ф. Інтегративна освіта і поліформізм знання / С.Ф.Клепко. – Київ – Полтава – Харків: ПОПОП, 1998. – 360 с.
5. Анненкова І.П. Концептуальні засади системи управління якістю освіти у ВНЗ / І.П.Анненкова // Наука і освіта: науково-практичний журнал. – 2011. – №6. – С.17–21.
6. Новіков В. Аналіз основних положень ISO 9004:2009/ В.Новіков // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2010. – №6. – С.41–45.
7. Ярошенко А.О. Якість освіти в Україні потрібно наближати до європейських стандартів [Електронний ресурс] / А.О.Ярошенко // Громадська рада освітан і науковців України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://gronu.org.ua/алла-ярошенко-якість-освіти-в-україні>
8. Сушинський О. Конституційні засади рівного доступу до освіти [Електронний ресурс] / О.Сушинський // Західна аналітична група: Громадський мережний проєкт. – Режим доступу: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=5140>

Шелюк Л. Якість освіти як пріоритет її розвитку в Україні.

Розвиток сучасної освіти зумовлений такими ключовими чинниками, як глобалізація, технологізація, інформатизація соціальних процесів, які значною мірою прискорюють темпи соціальних змін. В цих умовах освіта розгортається як складна соціальна система, яка ґрунтується на світоглядних і методологічних засадах відкритості та безперервності процесу пізнання. Якісна освіта передбачає побудовану на інформаційних технологіях напружену самостійну роботу тих, хто навчається. Сучасна освіта – це система, яка здатна реагувати на соціальні та економічні ситуації і яка відповідає як індивідуальним, так і освітньо-груповим запитам і потребам. Звертається увага на розроблення стратегії і тактики управління якістю освіти в державі, яка входить до рейтингу цивілізованого світу; стандартизація освіти та методологічна база є невід’ємною якістю освіти. Тому якість такої освіти є національним пріоритетом, важливим фактором і передумовою забезпечення національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України.

Ключові слова: освіта, якість освіти, відкрита освіта, демократизація освіти, управління освітою.

Шелюк Л. Качество образования как приоритет развития в Украине.

Развитие современного образования обусловлено такими ключевыми факторами как глобализация, технологизация, информатизация социальных процессов, которые в значительной степени ускоряют темпы социальных изменений. В этих условиях образование разворачивается как сложная социальная система, основанная на мировоззренческих и методологических принципах открытости и непрерывности процесса познания. Качественное образование предусматривает построенную на информационных технологиях напряженную самостоятельную работу учащихся. Современное образование – это сложная социальная система, которая способна реагировать на социальные и экономические ситуации и которая отвечает как индивидуальным, так и образовательно-групповым запросам и потребностям. Обращается внимание на разработку стратегии и тактики управления качеством образования в государстве, которое будет входить в рейтинг цивилизованного мира; стандартизация образования и методологическая база является неотъемлемым качеством образования. Поэтому качество такого образования является национальным приоритетом, важным фактором и предпосылкой обеспечения национальной безопасности государства, соблюдения международных норм и требований законодательства Украины.

Ключевые слова: образование, качество образования, открытое образование, демократизация образования, управление образованием.

Sheliyuk L. Quality of education as a priority of its development in Ukraine.

Development of modern education is stipulated to the following key factors as globalization, technologization, informatization of social processes that are largely accelerate the pace of social changes. Under these conditions, education is unfolding as a complex social system based on the worldview and methodological principles of openness and continuity of the process of cognition. Quality and open education provides built on information technologies and distance learning hard independent work of those who study. Modern education is a complex social system, which is able to respond to the social and economic situations that are both individual and group-educational requirements and needs. Attention is paid to the development of the strategy and tactics of quality management of education, which shall be in the state, will be included in the rating of the civilized world; standardization of education and methodological framework is an essential quality of education. Therefore, the quality of such education is a national priority and an important factor and the premise of ensuring the national security of the state, compliance with international standards and requirements of the legislation of Ukraine.

Key words: education, quality of education, open education, the democratization of education, management of education.